

ISTORIA CULTURII ROMÂNEȘTI PREZENTATĂ ÎN MUZEUL DE ISTORIE AL R.S. ROMÂNIA

Conf. univ. dr. CORINA NICOLESCU

Pretutindeni în lume, creatorii de muzee sînt frămîntați de găsirea unor noi formule, încercînd a ieși din vechile tipare de prezentare, în care criteriul geografic sau cel istoric constituie osatura principală a expunerii. Ideea de mult depășită, născută încă în vremea Renașterii și aplicată picturii și sculpturii, prezentate pe școli și epoci, domină încă și azi. În muzeele de profil istoric, în sensul larg al cuvîntului, se încearcă însă a îngloba în ansamblul manifestărilor umane toate mărturiile de ordin material și spiritual ale unui popor. De aceea expunerea comparativă, funcțională, tipologică etc. se manifestă tot mai puternic în realizările ultimilor ani. În lumea întreagă, datorită acestei noi concepții, prezentarea exponatelor variază foarte mult, unele muzee căutînd ca în afară de ideile principale, exprimate într-un ansamblu, să creeze expuneri complementare, menite să adîncească în mod special o serie de aspecte schițate doar în expoziția de bază. În acest spirit a fost gîndită și tematica expunerii din cele *nouă săli de la etajul al II-lea, structurate pe cîteva idei principale, materializate prin obiecte din domenii diverse, începînd cu mobilierul și ușile crestate și sculptate în lemn, pînă la costume, broderii, cusături populare ș.a.*

La considerentele arătate mai sus trebuie să mai adăugăm o împrejurare, proprie condițiilor istorice ale poporului nostru, datorită căreia obiectele de artă decorativă dobîndesc un rol cu mult mai important ca mărturie ale vieții sociale și ale culturii. În genere, izvoarele scrise privind trecutul românesc sînt destul de sărace și monotone ca informație, lucrările de artă aplicată, împlinînd prin prezența lor cunoașterea cadrului în care se desfășoară viața zilnică, reconstituirea trecutului civilizației. Privite astfel obiectele de artă decorativă dobîndesc un mesaj cu mult mai larg decît cel artistic, uneori fiind chiar produse de atelier, care vorbesc mai mult ca mărturie de viață, decît de artă pură.

Condițiile atît de frămîntate ale trecutului românesc au dus la distrugerea într-o mare proporție a monumentelor de arhitectură și de pictură de caracter profan; s-au năruit vechile curți și palate domnești împodobite cu pictură istorică, iar locuințele orașenești se mai păstrează într-o mică proporție, mai ales în orașele din Transilvania. Dorim însă permanent să cunoaștem cum trăiau, cum se îmbrăcau, ce fel de obiecte foloseau și ce cadru de viață aveau înaintașii noștri. Monumentele de caracter religios — biserici și mănăstiri — de un interes istoric cu totul deosebit, contribuie mult la întregirea cadrului vieții medievale, prezentînd însă un aspect unilateral, particular, acestei etape, pe cînd obiectele de artă decorativă pot dezvălui privitorului noi laturi legate de viața cotidiană.

Ideea de a crea o barieră de nepătruns între domeniul culturii medievale și acela al etnografiei și al artei populare, sub raport teoretic, este azi cu totul depășită. Specialiștii le-au cercetat separat, din nevoi de ordin metodologic, dar fenomenul este unitar și nu poate fi despărțit. De altfel, în unele studii recente, apărute la noi în țară sau în străinătate, interpretarea istorică a mărturiilor oferite de cultura populară și îmbinarea acestora cu descoperirile arheologice, au dus la rezultate foarte importante pentru cunoașterea în ansamblu a izvoarelor culturii și gîndirii românești. Este momentul ca acest mod nou de a aborda problema să fie aplicat și în realizarea unor forme noi de muzeu.

Pornind de la aceste considerente esențiale, s-au fixat ideile de bază ale expunerii de la etajul al II-lea al MUZEULUI DE ISTORIE AL R. S. ROMÂNIA. Gruparea pe genuri, respectând doar într-o oarecare măsură cronologia în cadrul fiecărui gen, a urmărit să demonstreze varietatea și totodată unitatea de gândire și de creație a poporului nostru. Tocmai de aceea, preocuparea noastră s-a îndreptat în mod special către unele domenii ale culturii populare, pe baza cărora se pot arăta afinitățile și elementele de continuitate și de legătură, între procesul spiritual al epocii feudale și acela popular. Constrânși de condițiile patrimoniului existent în etapa actuală, această idee s-a putut mai bine contura, în domeniul ciopliturilor și sculpturilor în lemn, în cel al ceramicii și textilelor.

Într-o grupare de acest gen apar pregnante notele proprii gândirii artistice a poporului nostru, legate de condițiile istorice date, în comparație cu acelea ale naționalităților conlocuitoare. În primele două săli, consacrate meșteșugului artistic al lemnului, se desprind clar mai multe concepții, care nu caracterizează epoci diferite, ci mai ales procedee tehnice diverse și o gândire diferită, legate de fondul original și de adăsurile ulterioare, sintetizate și alambicate în decursul vremii, în contactul cu alte popoare. Concepția geometrică, caracteristică creștăturilor populare, se întâlnește și în mobilierul secolelor XVI—XVII, pe tot cuprinsul țării. Ea s-a îmbinat uneori cu aceea a împletiturilor de străveche tradiție orientală, așa cum apare pe jilțul domnesc al lui Petru Rareș și pe analogul din aceeași vreme, ambele lucrări provenind de la mănăstirea Probota (jud. Suceava). Motivele care împodobesc furcile, lingurile, stlpii porții și ai casei etc. din creștăturile populare apar pe ușile de la Topolnița (jud. Mehedinți) din sec. XVI—XVII, care, alături de ușile de case gorjene din secolul trecut, demonstrează tocmai acest proces de continuitate și legătură spirituală între fenomenul cultural al epocii feudale și cel popular. Din contactul cu arta bizantină și orientală, pe de o parte, și din relațiile cu arta gotică și a Renașterii, pe de altă parte, concepția decorativă s-a îmbogățit cu elemente noi de ordin vegetal și zoomorf. Fragmentul de timpă și cele două ușii alăturate, de la Tirgoviște, jilțul domnesc de la Sărindar ca și celelalte piese expuse în sala aII-a, oferă vizitatorului acest variat tablou al creației românești, în care și-au lăsat pecetea diferitele curente — goticul, Renașterea, barocul etc., uneori în realizări mai modeste sub aspect artistic, dar semnificative pentru înțelegerea evoluției culturale.

Varietatea, unitatea și păstrarea tradiției vechilor meșteșuguri sînt și mai viu prezentate în vasta sală de ceramică, în care vizitatorului i se înfățișează sinteza acestui gen, din secolul al XIV-lea pînă azi. În mod special, s-a urmărit prin unele exponate evoluția formelor, a concepției decorative și a procedeele tehnice, ilustrînd continuitatea meșteșugului și a gândirii creatoare de-a lungul veacurilor. Pentru a demonstra aceste idei de bază sînt prezente în aceeași vitrină vase și fragmente ceramice din secolul al XIV-lea, aflate în centrele dunărene de la Păciul lui Soare, Turnu Severin etc. împreună cu olărie produsă în veacul trecut, care păstrează încă, în nordul Moldovei și al Transilvaniei, tradiția meșteșugurilor din centrele orășenești medievale. S-au expus în aceeași sală și produse mai vechi sau mai noi de olărie populară, care evocă prin forma și decorația lor supraviețuirea peste secole a moștenirii daco-romane.

Pe cele douăsprezece panouri din jurul sălii se desfășoară unitar ceramica folosită atît de mult în țara noastră, pentru decorul interioarelor și construirea sobelor. La aceasta se adaugă ornamentele ceramice care au împodobit fațadele monumentelor epocii lui Ștefan cel Mare.

Întocmai ca în sculptura în lemn și în olărie, se pot desprinde de îndată, cercetînd aceste exponate, diversele tendințe culturale, care circulau concomitent sau în etape diferite în concepția meșteșugarilor din Țara Românească, Transilvania și Moldova. Pe plăcile de sobă și pe discurile de fațadă din epoca lui Ștefan cel Mare se îmbină concepția geometrică străveche cu aceea heraldică, influențată de goticul transilvan, iar motivele florale de Renaștere, proprii mai ales produselor atelierelor săsești și maghiare, datorită legăturilor comune de secole, pătrund la sud și la est de Carpați. În citeva vitrine, vizitatorul poate admira produsele caracteristice culturii naționalităților conlocuitoare — sași și maghiari.

Textilele sub variate forme: țesături importate din Italia și Orientul Apropiat, folosite pentru veșmintele clasei dominante, costumele de curte și orășenești, broderiile medievale și citeva exemple de cusături populare, împreună cu scoarțe și covoare oferă vizitatorului citeva dintre cele mai caracteristice exemple ale acestui vast domeniu al artelor decorative, atît de bogat reprezentat în țara noastră. În fiecare dintre cele cinci săli consacrate expunerii textilelor, apar alte probleme și alte aspecte ale acestui larg domeniu de cultură, civilizație și artă.

Întîrind în cele două săli de costume, dintr-o dată vizitatorul regăsește un crîmpei din atmosfera curților noastre feudale de la Sibava, Iași, Tirgoviște, Băcurești, Craiova etc., reînviată de sumptuoasele veșminte de domni și boieri, confecționate din strălucitoare catifele de mătase și fir, aduse din Italia și din Orientul Apropiat. Luxul și rafinamentul acestor costume de tradiție bizantină și orientală evocă o lume care în secolele XV—XVI trăia la nivel european, chiar în vremea înăsprii tot mai puternice a stă-

plinirii otomane, după cucerirea peninsulei balcanice și infeudarea principatelor române de către turci. Dincolo de interesul artistic al frumoaselor brocarturi italiene, ele glăsuiesc despre relațiile mai largi ale lumii românești cu Occidentul Europei și despre rafinamentul unei societăți care depășise de multă vreme aspectul patriarhal al vieții rurale.

În cele două săli în care se poate urmări îmbrăcămintea de curte și orașenească din secolul al XV-lea până în veacul trecut s-au valorificat pentru prima dată într-un ansamblu, rezultatele unei îndelungate munci de cercetare și reconstituire a unor vestimente foarte prețioase, mutilate de transformările intervenite în decursul vremii. Este vorba mai ales de cele patru vestimente domnești din sec. XV – XVI, care au fost readuse la forma lor originală după cercetări migăloase și operații delicate de restaurare. Ele sînt unicele costume păstrate întregi, din această epocă, în țara noastră și în țările de moștenire bizantină.

Prezentarea de caracter documentar pe panourile aflate pe pereții din stînga sălii, în care se ilustrează legăturile dintre costumul de curte și cel popular, constituie o demonstrație elocventă, ca și în sala de ceramică, a procesului de întrepătrundere și continuitate a formelor culturii populare cu cea a clasei feudale. Din nefericire, urmele culturii populare mai vechi sînt încă prea puține, iar cîteva vestigii arheologice, mărturii grăitoare ale acestui proces, nu au putut fi introduse în expunere. Desigur că îmbogățirea prezentării cu stampe și reproduceri după portretele de ctitori în costume de curte sau țărănești ar contribui încă la conturarea acestei idei. Doar demonstrativ, pentru a evoca vizitatorului continuitatea croiurilor, a tehnicilor și a concepției decorative a cămășilor purtate de domnițe în secolele XV – XVI în cămășile populare de azi s-au expus în aceeași sală cîteva exemplare de ii din Muscel, Argeș, Suceava etc., zone care au suferit mai puternic înfrîngirile artei de tradiție bizantină pătrunsă și păstrată în cultura rurală până în vremea noastră.

În sala de broderii, în care sînt expuse piese reprezentative produse în atelierile mînăstirești și de curte din Moldova și Țara Românească, apar și o serie de năframe maghiare, lucrate cu fir, broderii săsești realizate în spiritul artei gotice și cîteva exemple de cusături populare românești.

Cele două săli, una cuprinzînd covoare orientale din Transilvania și a doua, scoarțe tipice pentru toate zonele țării noastre, prezintă un alt aspect al vieții de interior, legat de vechea locuință românească. Întocmai ca și broderia de mătase și fir de aur, varietatea și bogăția scoarțelor și a țesăturilor care împodobesc interioarele românești în general, își au origina îndepărtată tot în contactul direct cu Bizanțul și Orientul Apropiat. La rîndul ei, populația săsească din Transilvania a adoptat atmosfera pe care o oferă covoarele și țesăturile colorate într-o locuință, folosind din plin covoarele orientale. Într-un contrast care pare ciudat la prima vedere, prezența în aceeași sală a vaselor de cositor produse de meșterii sași la Brașov, Sibiu, Sighișoara etc. sugerează tocmai acest proces cultural propriu vieții din Transilvania, singura zonă în lume în care, pe albul de var al pereților bisericilor protestante de stil gotic, se aștern covoarele orientale cu căldura pe care le-o dă coloritul viu și armonios, rezultat al vopsitului vegetal și al spiritului oriental, înclinat în mod deosebit către armonia cromatică. În sala de scoarțe sînt reprezentate cele mai importante zone ale țării – Oltenia, Banatul, Moldova, Maramureșul și Muntenia, fiecare cu concepția sa proprie decorativă și cromatică. Și în acest caz, influențele orientale, filtrate prin alambicul concepției românești, sînt evidente.

Ultima sală din acest ansamblu cuprinde o bogată desfășurare cronologică și tipologică a obiectelor de argintărie, produse în Țara Românească, Moldova, și Transilvania, începînd din secolul al XIV-lea până în pragul secolului trecut. Mai mult decît în celelalte săli, vizitatorul ia contact aici cu un fenomen foarte important al culturii românești, datorat legăturilor dintre meșterii români și sași. Spre deosebire de alte obiecte, ai căror creatori în cele mai multe cazuri au rămas în anonim, în acest caz multe dintre piese poartă marca meșteșugului, împreună cu semnul de breaslă al orașului. Cele două vestite centre din sudul Transilvaniei – Brașovul și Sibiu – domină în produsele expuse în această sală. Argintării cunoscuți din aceste orașe ca Georg May II, Sebastian Hann, Georg Heltner ș.a. executau pentru curtea domnească de la București diferite obiecte de caracter religios sau profan, primind modele din Țara Românească.

Apare evident în acest caz procesul de adevărată simbioză dintre meșterii sași și cei din Țara Românească și Moldova, mai ales în realizarea ferecăturilor de cărți și a altor obiecte cu destinație religioasă.

Scurta prezentare de față nu face decît să creioneze cîteva dintre ideile călăuzitoare ale expunerii de la etajul II al Muzeului de istorie, reprezentînd o nouă formulă muzeală, care ar putea fi încă dezvoltată, îmbogățită și completată în viitor. Conceptul contemporan al muzeului într-o permanentă reînnoire în pas cu noile descoperiri și interpretări științifice impune o gîndire nouă și în prezentarea valorilor noastre culturale.